

Članek si prizadeva sistematizirati različne vidike in razsežnosti hermenevtike v literarni vedi. Izhaja od tega, kako se te problematike lotevajo novejši uvodi v literarno vedo in sintetični prikazi njene celote. Ker se pri tem ni mogoče izogniti opiranju na občo hermenevtiko, nakazuje članek njeno glavno razvojno linijo od antike do sodobnosti in se dotika bipolarnosti njenih postopkov, razmerja med univerzalnim in specialnim ter zlasti problema dosegljivosti resnice in s tem povezane sistemske umestitve obče hermenevtike. Sledi diskusija o načelni oz. potencialni relevantnosti in dejanski oz. eksplicitni vlogi hermenevtike v različnih teoretično-metodoloških smereh literarne vede. Na koncu je sumarično ocenjen njen pomen za ponovno vzpostavitev vloge subjekta, za večje upoštevanje implicitnih spoznavnih in vrednostnih izhodišč, za uveljavitev avto-refleksije in nasploh za razvoj teoretično-metodološkega modela literarne vede, ki bi bil estetsko-umetnostnim značilnostim literature primernejši od modelov z izrazito scientističnimi potezami.

Izhajamo od teze, da je hermenevtika pomemben ali morda celo nepogrešljiv sestavni del sodobne literarne vede.¹ To predpostavko bo seveda treba preveriti. Najprej pa moramo pojasniti, kaj nam v tej zvezi pomeni termin hermenevtika. Ker obstaja o njem več definicij, v katerih so implicirane nadaljnje povezave z dokaj različnimi širšimi konteksti, se bomo začasno zadovoljili samo s precej ohlapno začetno opredelitvijo, da je hermenevtika nauk o razumevanju in razlaganju.

Prve obrise razsežnosti izbranega problema zaznamo že, ko preletimo, kako obravnavajo hermenevtiko novejši uvodi v literarno vedo. Toda že pri tem se pokaže, da vprašanja o hermenevtiki v tej stroki ni mogoče zadovoljivo očrtati, ne da bi posegli čez njene meje; zato se bomo morali vsaj bežno pomuditi pri historiatu in nekaterih osrednjih problemih obče hermenevtike. Nanje bomo navezali vprašanje o razmerju med občo in posebnimi hermenevtikami posameznih področij ali strok. Ob tako postavljenem širšem okviru bomo nato poskušali očrtati zmožnosti, doseg in meje literarnoznanstvene hermenevtike. Naše razmišljanje se bo torej začelo v območju literarne vede, se od nje odmaknilo k širšim vprašanjem in se zatem spet vrnilo k posebnim značilnostim ožjega matičnega območja.

1. Novejši uvodi v literarno vedo in sistematični pregledi njenega celotnega območja, ki so izhajali v 50. in 60. letih 20. st., večinoma še ne govorijo izrecno o hermenevtiki niti kot o posebnem predmetnem področju niti kot o posebni metodi, še manj kot o posebni literarnoznanstveni smeri ali šoli z izoblikovanim teoretičnim težiščem, jasno izdelanim programom in vsaj z nekaj zglednimi aplikacijami. Seveda pa obravnavajo hermenevtično problematiko z drugih vidikov in pod drugačnimi oznakami: predvsem v območju interpretacije, recepcije in komunikacije, poleg tega še v sklopu razpravljanja o zgodovinskosti literature in njenega spoznavanja ter v območju metodologije. Šele novejši pregledi, nastali v 70. in 80. letih,

upoštevajo hermenevtiko tudi kot samostojno kategorijo. Razlikujejo pa se glede na to, kako je v njih zastavljena sistematična ureditev celote in h kateri teoretično-metodološki usmeritvi se sami prištevajo.

V zgodovinsko-razvojnih prikazih stroke so hermenevtični vidiki obravnavani v poglavjih o duhovni zgodovini, fenomenologiji, immanentni interpretaciji, ontološki in eksistencialni kritiki, delno pri strukturalizmu in poststrukturalizmu ter pri psihoanalitični literarni vedi. (Med novejša in pri nas lažje dostopna tovrstna dela sodijo mdr.: D. Fokkema in E. Ibsch, *Theories of literature in XX. century*, London 1977; T. Eagleton, *Literary theory. An introduction*, Oxford 1983, 1985²; P. V. Zima, *Literarische Ästhetik. Methoden und Modelle der Literaturwissenschaft*, Tübingen 1991; zbornik *Literature and its interpretation*, ur. L. Nyirö, The Hague, Paris, New York 1979; zbornik *Suvremene književne teorije*, ur. M. Beker, Zagreb 1986.)² Izbor in povezava upoštevane hermenevtične problematike se praviloma ravnata po tem, kako so se različne teoretično-metodološke tradicije uveljavljale v različnih literarno-kulturnih okoljih.

V sistematsko oz. sinhrono urejenih pregledih so hermenevtična vprašanja ponavadi obravnavana v poglavjih o filozofiji literarne vede, o teoriji spoznavanja literarnega dela ali o metodologiji. (Nekaj bolj znanih primerov: *Grundzüge der Sprach- und Literaturwissenschaft. Band 1: Literaturwissenschaft*, ur. H. L. Arnold in V. Sinemus, München 1973, 1978⁵; *Literaturwissenschaft, Grundkurs 2*, ur. H. Brackert in J. Stückrath, Reinbek 1981; *What is criticism?*, ur. P. Hernadi, Bloomington 1981; *Théorie de la littérature*, ur. A. Kibédi Varga, Paris 1981; *Erkenntnis der Literatur. Theorien, Konzepte, Methoden der Literaturwissenschaft*, ur. D. Harth in P. Gebhardt, Stuttgart 1982; *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*, ur. Z. Škreb in A. Stamač, Zagreb 1983³; *Théorie littéraire. Problèmes et perspectives*, ur. M. Angenot, J. Bessière, D. Fokkema in E. Kushner, Paris 1989.)³ Hermenevtika kot izrecno opredeljena samostojna kategorija je največkrat uvrščena med teoretične podlage ali osnovna načela, npr. kot eden od temeljev razumevanja teksta, ki mu ustreza interpretacija kot eden od temeljnih načinov dejanskega obravnavanja teksta.

Še najprej smemo pričakovati obravnavo hermenevtične problematike in opredelitve literarnoznanstvene hermenevtike v delih, ki se posebej ukvarjajo z metodologijo naše stroke. Tudi tu lahko ugotovimo, da se hermenevtika kot samostojna in terminološko jasno označena kategorija pojavlja šele nekako od začetka 70. let,⁴ o njej pa je govor tako med temeljnimi epistemološkimi načeli literarne vede kot tudi pri pretresu metod.⁵

Pogledi na mesto in vlogo hermenevtike v literarni vedi potemtakem še niso docela razčiščeni in poenoteni, temveč se jih vsaj delno drži priokus še nerešenega, dasiravno relevantnega problema. Ne da bi se ukvarjali z mnogimi razlikami v podrobnostih in v temeljnih stališčih, lahko ugotovimo, da je tem obravnavam literarnoznanstvene hermenevtike po veliki večini vendarle skupno to, da se molče opirajo na občo hermenevtiko ali pa se celo izrecno sklicujejo nanjo.

V tem se kaže, kako tesno je sodobna literarna veda tudi na tem področju povezana s širšimi miselnimi tokovi. Včasih je ta zveza tako izrazita, da se ob njej vsiljuje pomislek, ali je literarnoznanstvena hermenevtika sploh še samostojen del literarne vede ali pa je bolj kot to podrejena obči hermenevtiki in bistveno odvisna od nje. To nas napotuje k zapletenemu problemu razmerja med občim, posebnim in posameznim. Vendar se bomo ob tem za zdaj zadovoljili samo z naslednjo pripombo: če je obče isto kot univerzalno, njegovo nasprotje ni samo parcialno, se pravi delno, omejeno, temveč tudi specialno, kar pomeni, da je v določenih mejah njegova samostojnost utemeljena in upravičena. Sicer pa puščamo ta pomislek ob strani in se obračamo k obči hermenevtiki.

2. Njeni poznavalci vidijo eno njenih temeljnih značilnosti v tem, da danes v njej ni ene vladajoče in obče priznane teorije, smeri ali šole, temveč da hkrati obstajajo nasprotne in včasih celo izključujoče se usmeritve in težnje. Na to opozarjajo že različne definicije osnovnega pojma: hermenevtika je za ene filozofija razumevanja, za druge sestavina obče znanstvene metodologije ali metodološko jedro t. i. duhovnih, tj. predvsem zgodovinskih in umetnostnih ved, za tretje teorija interpretacije, za četrte skupek praktično uporabnih razlagalskih pravil in napotkov, itd. itd. Nekoliko bolj urejen pregled tako raznovrstnega polja omogočajo delitve celote na glavna območja, npr. na občo hermenevtiko in hermenevtike posameznih strok ali predmetnih področij; s tem se deloma ujema delitev na filozofsko in znanstvenometodološko hermenevtiko, ki se nadaljuje z delitvijo same metodološke na občo in posebne. Takšna sistematika zelo na grobo in približno opisuje položaj hermenevtike v 20. stoletju, le da žal ne pove dosti ne o njenih nadaljnjih vsebinskih značilnostih ne o njihovem nastanku. Pač pa se lahko o tem poučimo s kratkim pogledom v njeno zgodovino.

V razvoju hermenevtike je najbolj značilnih nekaj prelomnih obdobj: najprej antika od helenizma do zgodnjega krščanstva, ko je iz spontanih razlagalskih praks zrasla veščina razlaganja, ki je začela urejati in utemeljevati razlagalske postopke; nato začetek novega veka, ko se je ob reformacijskem verskem prelomu in ob renesančni obnovi antične filozofije in znanosti oblikovala hermenevtika kot samostojna disciplina ter se udomačila predvsem v filologiji, pravi in teologiji; potem prehod iz 18. v 19. st., ko se je iz dotedanjih področnih hermenevtik vzpostavila obča hermenevtika kot univerzalni nauk o razumevajočem razlaganju; in naposled prva polovica 20. st., ko se je obča hermenevtika razcepila na filozofsko in znanstvenometodološko. V tej karseda skrčeni skici razvoja je najbolj opazna težnja od posebnega in posameznega k občemu; vendar ne smemo prezreti, da se je v novejšem času poleg obče hermenevtike nadaljeval tudi še razvoj področnih, tj. posebnih.

Zagovorniki obče hermenevtike opozarjajo na njeno univerzalnost že pri najzgodnejših začetkih. Njen izvor namreč povezujejo s konstitutivnimi prviniami človeškega bitja. Odkar se človek izraža, pošilja

drugim sporočila in komunicira z njimi, se s tem nujno povezuje tudi razumevanje in razlaganje. Nauk o njem se torej nanaša na vsakršne smiselne ali pomenske tvorbe od banalnega vsakdanjega pogovora do najzahtevnejših tekstov, poleg jezikovnih izrazov tudi na nejezikovne; njegov osrednji predmet pa so slej ko prej zapisana besedila, v katerih se ohranja človeško duhovno oz. kulturno izročilo. Kolikor bolj kompleksne so pomenske tvorbe in kolikor bolj zapletene so poti njihovega sporočanja, na toliko hujše ovire naleteva razumevanje in toliko bolj kliče na pomoč razlago. Potreba po posebni veščini razumevanja in razlaganja narašča z večanjem časovne, kulturne ali socialne razdalje med besedilom in njegovimi sprejemniki, izrazito pa se zaostri v kriznih dobah, ko se odnos do izročila preteklosti spreminja, ko to postane sporno in se predaja v razhajajočih se ali konfliktnih interpretacijah. Zato ni naključje, da se je hermenevtika najbolj razmahnila ravno v takšnih obdobjih in ob tistih skupinah tekstov, ki sporočajo posebej pomembne vsebine – to pa so biblija, corpus iuris in antični klasiki kot osrednja predmetna področja teološke, pravne in filološke razlage.

Celotnega zgodovinskega razvoja hermenevtike seveda ni mogoče strniti v preprost obrazec, še zlasti ne v nekaj sklenjenih črt, ki bi kazale vzorec nedvoumnega napredka. Hermenevtika se je bistveno spreminjala po opredelitvi svojega predmeta, cilja in namena ter po izbiri svojih postopkov ali "metod", tako da nekateri njeni raziskovalci resno dvomijo, ali je njen razvoj sploh sklenjen ali pa je razdeljen z nekaj prelomi na povsem ločene faze. To stališče je bržkone pretirano. Ne da bi se poglobljali v celotni potek, lahko vendarle nakažemo nekaj problemskih rdečih niti, ki jih je mogoče zasledovati skozenj od začetka do danes.

Eno takih linij začrtuje že omenjeni problem razmerja med univerzalnim in specialnim. V sleherni različici razlagalske veščine sta neizogibno udeležena oba vidika. Danes se to kaže mdr. takole: če se je obča hermenevtika pri svojem konstituiranju otrešala vsega, kar se je nanašalo na konkretna materialna področja, kažejo v nasprotno smer ugotovitve teoretikov, da stališča in pogledi filozofske hermenevtike niso najbolj primerni za prenos v metodologije posameznih znanosti, ker so preveč splošni in abstraktni, zato se morajo najprej približati specifični vsakokratnega predmetnega področja.

Druga rdeča nit zaznamuje bipolarnost metod ali tipov hermenevtike. Že v antiki je nastala dvojica gramatične in alegorične interpretacije, ki jo srečujemo v različnih kombinacijah tja do konca 18. stoletja. Dvopolnost se v drugačni obliki nadaljuje s Schleiermacherjevo dvojico divinacijske in komparativne metode, v širšem obsegu na splošnejši ravni s tipoma ustvarjalne ali konstruktivne ter poustvarjalne ali rekonstruktivne interpretacije, v sodobnosti pa s fenomenološkim oz. ontološko-eksistencialnim konstituiranjem ali uvidevanjem smisla na eni strani ter z znanstvenometodološkim rekonstruiranjem in zlasti verificiranjem rekonstruiranega pomena na drugi strani.

Še ena, bržkone najpomembnejša linija povezuje izjave o sistemskem statusu hermenevtike in stališča do odločilnega vprašanja, ali ji

je oziroma v kolikšni meri ji je dostopna resnica. V starejših dobah hermenevtika ni dobila stalnega mesta v splošni sistematiki znanstveno-filozofskih disciplin, tako da je npr. ne srečamo v sklopu t. i. artes liberales. Vendar jo sistemske opredelitve v tistih strokah, kjer je bila razvita, praviloma uvrščajo v njihov organon, med orodja spoznavanja, med pomožne ali formalne discipline, kamor sodijo v različnih kombinacijah še gramatika, retorika, kritika, logika oz. dialektika. Več avtorjev od Platona in Galena dalje izrecno opozarja, da razlaga samo pojasnjuje smisel besedila, medtem ko presojanje o njegovi resničnosti ali neresničnosti ne sodi v njeno pristojnost. S tem je bilo sistemsko mesto hermenevtike določeno in njen doseg omejen. Drugačnih stališč, ki bi tej disciplini prisojala polno zmožnost resničnega spoznavanja, je bilo manj, niso bila tako razločno opredeljena in najti jih je le na nekaterih ožjih področjih. Vendar je hermenevtika dolga stoletja delovala v svetu, v katerem je veljalo, da je resnica dana in da je načeloma, četudi težko, dosegljiva; dostop do nje pa so zagotavljale verske dogme ter pravne, moralne in estetske norme, ki jih je podpirala avtoriteta cerkvene in državne oblasti ter družbeno-duhovne hierarhije. Tako npr. za teološko hermenevtiko ni moglo biti načelnega dvoma o resničnosti vrednosti bibličnega teksta in za pravno hermenevtiko ne o resničnosti veljavnega zakonskega besedila. Le kadar so zgodovinske razmere v posebnih primerih omejile moč vladajoče institucionalne avtoritete in njene dogmatike, kot npr. v protestantizmu po verskem razkolu, je vlogo garanta resnice prevzela sama hermenevtika, ki ji je s tem močno zrasel pomen.

Ta položaj se je spreminjal s prodorom novoveškega racionalizma, ki je korak za korakom spodkopaval veljavo religiozno utemeljene metafizike in tradicionalnih avtoritet ter vzpostavljala filozofijo in znanost kot glavni poti do resničnega spoznanja; temu se je pridružil vpliv nove zgodovinske zavesti, ki je v podobo sveta vnesla dinamiko nepovratnega spreminjanja. V teh procesih se je preoblikovalo tudi pojmovanje resnice in smisla ter njunih medsebojnih razmerij. Dogmatično postavljeno religiozno oz. metafizično resnico je nadomestila filozofsko-znanstvena resnica kot skladnost razumskega spoznanja s stvarjo; ob njej se je uveljavila resnica individualne subjektivitete, povezane bodisi z individualnim psihičnim doživljanjem bodisi z individualnim položajem v toku zgodovinskih sprememb bodisi z individualno izkušnjo človeške eksistence. Vse to je vplivalo tudi na status hermenevtike. Kjer se je soočala z objektivno filozofsko-znanstveno resnico, jo je to odločno omejilo na vlogo pomožne discipline ali zgolj hevrstičnega postopka in podvrglo spoznavno vrednost njenih dognanj oceni drugih, nadrejenih instanc. Nasprotno je na marsikaterem izmed področij, kjer se uveljavlja resnica individualne subjektivitete, dobila hermenevtika status glavne poti spoznavanja. Tako je mogla prevzeti vlogo spoznavne teorije in metodologije v duhovnih ali (kakor jih označuje ena od novejših klasifikacij) historično-hermenevtičnih vedah. Na najvišje mesto pa jo je povzdignila filozofija eksistence in nanjo se navezujoče mišljenje biti: s

tem ko je ontologizirala resnico in vzpostavila razumevanje kot enega temeljnih modusov človeške eksistence, je tudi samo hermenevtiko spremenila v eno od oblik fundamentalne ontologije.

3. Posebne hermenevtike različnih predmetnih področij in strok so se nadaljevale tudi po vzniku in razmahu obče hermenevtike. Pri svojem razvoju so delile usodo svojih matičnih območij; ob vseh pomembnejših premikih v obči hermenevtiki, ne le znanstveno-metodološki, temveč tudi filozofski, pa so v večji ali manjši meri ponovno sprejemale njene vplive. Med te področne discipline štejemo tudi literarnoznanstveno hermenevtiko.

Ko se od splošnih vprašanj spet vračamo k literarni vedi, je treba najprej ugotoviti, da je hermenevtika zanj relevantna z dveh, nekoliko različnih vidikov.

Najprej tole: literarna dela nedvomno so jezikovno-pomenske tvorbe, zato je v vsakršnem sistematičnem miselnem ukvarjanju z njimi neizogibno vključeno tudi razumevanje in razlaganje. To dejstvo lahko ponazorimo s staro prisposodbo, da je hermenevtika obrnjena gramatika in poetika. Če ta ugotovitev klasikov hermenevtike drži, je potemtakem načelno mogoče tudi sleherno teorijo literarnega dela, njegovega nastajanja in delovanja preobrniti v ustrezno teorijo njegovega razumevanja in razlaganja. Vendar ta vidik ostaja impliciten in praviloma ne prode v metodološko zavest literarnih znanstvenikov, temveč ga je mogoče izluščiti iz njihovega delovanja le z analizo. Tako je mdr. marsikaj iz zapuščine zgodnje obče in filološke hermenevtike tako rekoč brez posebnega zavestnega premisleka prešlo v prakso biobibliografske, pozitivistične in tudi še novejša naivno opisne literarne zgodovine.

Po drugi strani so se nekatere literarnoznanstvene smeri in šole izrecno opirale na hermenevtiko in sprejemale njene vplive, bodisi neposredno iz filozofije in obče znanstvene metodologije, bodisi posredno prek sorodnih (umetnostnih, tekstnih in zgodovinskih) ved ali prek kritike in esejistike. Na bolj ali manj eksplicitne, seveda dokaj različne hermenevtične težnje naletimo v duhovnozgodovinski literarni vedi, v šoli imanentne interpretacije, v fenomenološki literarni vedi, v eksistencialno, ontološko, bitnozgodovinsko usmerjenem obravnavanju literature, v psihoanalitični literarni vedi, v raziskavah literarne recepcije in komunikacije in morda še kje. Če bi si natančneje ogledali nastanek, razmah in usihanje teh smeri in šol, bi se hitro približali ugotovitvi, na katere variante ali na kakšen izbor odsekov iz celotnega območja hermenevtike so se oprle. Na kratko povzeto: hermenevtično orientacijo so sprejemale tiste smeri literarne vede, ki so jim to omogočali njihovi lastni temeljni pogledi na bistvo literature, na zgradbo, nastanek in delovanje literarnega dela, na človeka kot njegovega producenta in recipienta in na zgodovino kot najširši okvir tega procesa; to pa zato, ker so se ob tem zastavljali takšne vrste problemi, za kakršne je hermenevtika zunaj literarne vede že ponujala rešitve ali vsaj obetavne načine reševanja. Ta sumarična ugotovitev seveda ne upošteva bistvenih razlik med navedenimi

smermi. Omeniti je treba vsaj to, da hermenevtika ni bila njihov edini vir inspiracije, pač pa le eden glavnih. V nekaterih primerih je šlo poleg tega nedvomno tudi za posnemanje intelektualne mode. Toda tega ne smemo precenjevati: marsikatera druga literarno-znanstvena smer, kot npr. pozitivistična, formalistična, zgodnja strukturalistična, namreč ni kazala skoraj nobene afinitete do hermenevtike in je bila odporna pred njenimi vplivi.

Če se od diahronega pregleda obrnemo k sinhronemu, se bomo vprašali, kaj je obča hermenevtika v drugi polovici našega stoletja dajala literarni vedi in kaj je ta od nje sprejemala. "Ponudba" je obsegala na eni strani hermenevtično filozofijo (ontološko-eksistencialno, fenomenološko, bitnozgodovinsko), v središču katere so Heideggerjev, Gadamerjev in Ricoeurjev opus, na drugi strani pa hermenevtiko kot epistemologijo in metodologijo duhovnih oz. družbenih, zgodovinskih in umetnostnih ved, ki jo reprezentirajo dela Bettija, Hirscha, v drugačnem kontekstu celo Habermasa. Z obeh strani so potekale posledične zveze tudi v literarno vedo, bodisi od vsake posebej in neposredno, pogosteje pa od njune medsebojne interakcije ali od njunega soočanja z drugimi sodobnimi idejnimi in teoretično-metodološkimi orientacijami ter z njihovimi odsevi v posameznih humanističnih vedah.

Filozofska hermenevtika je neposredno in močno navdihovala ontološko-eksistencialno interpretiranje literature, ki je bilo nekaj časa zelo odmevno in je zavzemalo pomembno mesto v literarni vedi. Toda v najdoslednejši izpeljavi se je postavljalo zunaj literarne vede kot znanosti, ki jo je imelo za del metafizičnega sveta, medtem ko je samo sebe umeščalo v območje izvornega bitnega mišljenja. Druga spodbuda iz te filozofskohermenevtične smeri meri v prenovo zgodovinskega mišljenja in v možne nove zasnove zgodovinskega raziskovanja. Ta impulz, združen še z nekaterimi iz povsem drugih virov (mdr. iz strukturalne poetike in iz sociologije umetnosti), je v literarni vedi sprožil razmah teorije in zgodovine recepcije in učinkovanja. Najmočnejši in najodmevnejši sunek pa je hermenevtična filozofija naperila proti obči teoriji znanosti in je uveljavljala prednost bitnega mišljenja, ki da mu je dostopna resnica, pred odtujeno aparaturo s pravili urejenih metodičnih postopkov, ki da imajo v spoznavanju samo drugotno vlogo. Ta težnja v glavnem ni vplivala na literarno vedo neposredno in izolirano, ampak zlasti prek celotnega sklopa debat in polemik, ki jih je sprožila in v katerih so se spopadala in razčiščevala nasprotujoča si stališča o naravi, ustroju in načinu delovanja humanističnih ved.

V te debate je posegala tudi druga, znanstvenometodološka smer obče hermenevtike. Na podlagi dolge tradicije, ki se začneja s prvimi katalogi razlagalskih pravil in napotkov, imenovanih regulae interpretationis, se je razvila do zrele oblike v Diltheyevem opusu in se osamosvojila pri njegovih nadaljevalcih. Od tega časa do sodobnosti je peljala s sabo na dualistični model znanosti oprto prizadevanje za utemeljitev duhovnih ved kot samostojnega, eksaktnim in naravoslovnim vedam enakopravnega znanstvenega območja, ki ima svoj

poseben način spoznavanja in svoje metode raziskovanja, v jedru katerih sta razumevanje in razlaganje. Eno osrednjih vprašanj v tej tradiciji je problem objektivne interpretacije, se pravi vprašanje, kako priti do objektivnega spoznanja kljub vsem oviram, ki jih povzročata psihološki, socialni, kulturni ali zgodovinski relativizem. Ta smer je bila po eni strani v nenehnem spopadu z novejšo teorijo in metodologijo znanosti, izoblikovano predvsem v duhu logičnega pozitivizma, kritičnega racionalizma in analitične filozofije, torej s teorijo in metodologijo, ki v osnovi zagovarja model enotne znanosti in poudarja predvsem problem veljavnosti spoznanja in možnosti njegovega preverjanja. Na drugi strani pa ji je nasprotovala tudi fenomenološka in ontološko-eksistencialna hermenevtika, ki ji je očitala neplodno zapletanje v aporije objektivističnega historizma.

V tem dosti zamotanem položaju, ki še daleč ne zajema vsega sodobnega pluralističnega vrveža razlikujočih se in nasprotujočih si idejnih stališč, teoretičnih načel in analiz ter metodoloških zasnutkov, je dokaj težko natančneje ugotoviti, kaj vse to pomeni za literarno vedo. Gotovo je bila v različnem obsegu in različnem izboru udeležena pri vsem pravkar nakazanem dogajanju v idejno-teoretični in metodološki sferi, značilnem za sodobni položaj humanističnih ved. Opozorili smo že na tiste njene smeri in šole, ki so se izrecno opirale na to ali ono različico hermenevtike in od njih prevzemale cele sklope teoretičnih načel ter z njimi povezanih metod. Poleg tega pa se je mogoče postaviti tudi na stališče stroke kot celote brez ozira na njene različne smeri in šole, katerih čas pač mineva ali je že minil; in s takega stališča je mogoče vprašati, kaj iz celotne zaloge hermenevtičnih načel in postopkov se je za literarno vedo izkazalo kot uporabno oziroma kaj od tega je ali bi lahko prevzela v začasno ali trajno last.

Odgovor na to vprašanje je v našem okviru samo zasilen in fragmentaren, a navzlic temu lahko tvegamo in ga poskušamo strniti v nekaj točk.

1. Literarnoznanstvena hermenevtika je povzela, preoblikovala in dopolnila zamisel, da literarno delo ni dan in nespremenljiv objekt, temveč da pri njegovem konstituiranju – oz. vsaj pri konstituiranju njegove smiselno-pomenske razsežnosti – bistveno sodeluje bralec. Ta zamisel sicer izvira iz fenomenološke estetike; toda drugače kot tam bralec za hermenevtiko ni prazna, abstraktna instanca, ki vnaprej suspendira svoje zveze z realnim svetom in se omeji zgolj v estetsko naravnost, temveč je postavljen kot individualna osebnost v konkretnem zgodovinski čas in prostor, kar mu usmerja optiko in določa možnosti razumevanja.

2. Hermenevtika pa je tudi raziskovalca literature v načelu izenačila z bralcem; torej ga vidi kot recipienta, ki nima pod nogami nikakršne Arhimedove točke, temveč od znotraj sodeluje v procesih literarne, literarnoznanstvene, kulturne in zgodovinske recepcije in komunikacije, vanje pa prinaša vse prednosti in vse omejitve svojega stališča in svojega obzorja.

3. Ob tem ko je hermenevtika tako poudarila in preoblikovala vlogo subjekta, je razvila tudi kompleksno problematiko subjektivnega in

objektivnega na vseh ravneh obravnavanja literature: na ravni interpretacije literarnega dela, na ravni razumevanja in razlaganja zgodovinskih procesov, celo na ravni konstituiranja in funkcioniranja znaka kot elementarne sestavine literarnega dela. Vendar pa je do te kompleksne problematike zavzemala različna stališča, si prizadevala izdelati temu ustrezne različne rešitve in se ob tem tudi sama delila.

4. Kljub temu pa je bržkone vsem ali vsaj večini hermenevtičnih variant skupno to, da odpirajo pogled tja, kamor druge teoretično-metodološke usmeritve ali druge glavne sistemske sestavine literarne vede niso prodirale: namreč k razkrivanju implicitnih, zavednih ali nezavednih vnaprejšnjih predstav, vednosti, sodb, vrednot, ki opredeljujejo stališče in perspektivo vsakega recipienta, bodisi bralca bodisi raziskovalca. Na podlagi tega pa hermenevtika tudi od raziskovalcev literature zahteva nenehno in dosledno avtorefleksijo, s katero je mogoče ugotoviti ne to, "kaj delamo in kaj naj bi storili, temveč kaj se že ves čas dogaja z nami".⁶

5. Z vsem tem je hermenevtika pritegnila literarno vedo v sodobno idejno, teoretično in metodološko debato, ki se nadaljuje in preusmerja z vstopanjem novih, od drugod izvirajočih temeljnih opredelitev. V tej debati dosega literarnoznanstvena hermenevtika uspehe, pa tudi neuspehe, kadar ji nasprotniki dokažejo enostranskost ali neutemeljenost posameznih stališč, ki jih zagovarja. Ne glede na takšne peripetije in na njeno nadaljnjo usodo lahko trdimo, da je današnji literarni vedi kot celoti prispevala dva pomembna dosežka:

– Hermenevtika je ena med gonilnimi silami, ki v naši stroki utrjujejo zavest o nujnosti avtorefleksije in jo s tem bistveno širijo in bogatijo.

– Hermenevtika bistveno sodeluje pri prenavljanju in poglobljanju takšnega teoretično-metodološkega modela stroke, ki se oddaljuje od rigorozne enostranskosti scientističnih modelov, vendar tudi sprejema osnovne zahteve po metodološki regularnosti vseh delovnih postopkov in po utemeljevanju veljavnosti spoznanj. Z opredelitvijo za tak model pa išče literarna veda novo ravnotežje med tremi vidiki, ki so zanjo bistveno pomembni. To so: upoštevanje širše uveljavljenih kriterijev znanstvenosti, navezava na svojo lastno tradicijo in tradicijo sorodnih ved, ter naposled, a nikakor ne nazadnje, bližina in odprtost svojemu predmetu – literaturi, ki ji mora biti literarna veda zavezana bolj kot vsemu drugemu.

OPOMBE

¹ Članek v skrčenem obsegu povzema glavne teze avtorjevih dosedanjih del o tej tematiki, predvsem monografske študije *Hermenevtika in literarna veda* (1991, Literarni leksikon 37) in disertacije *Hermenevtične teorije in metode v literarni vedi* (1992), ter jih v nekaterih pogledih dopolnjuje.

² Fokkema-Ibsch 1977 ima poglavje o literarni recepciji, kjer obravnava tudi hermenevtiko kot del teoretičnih osnov recepcijske estetike. – Nyirő 1979 ima poglavje o fenomenologiji in literarni vedi, kjer obravnava

fenomenologijo literature, ontološko-eksistencialno in imanentno interpretacijo, ne da bi izrecno tematično poudarjal hermenevtično problematiko. – Eagleton 1983 v naslovu ustreznega poglavja izrecno navaja hermenevtično in jo združuje s fenomenologijo ter z recepcijsko teorijo. – Beker 1986 ima poglavje o recepcijski estetiki, poleg tega so za hermenevtično relevantni odlomki razpršeni v poglavju o francoski novi kritiki in o ameriškem dekonstrukcionizmu. – Zima 1991 povezuje recepcijsko estetiko z njenimi filozofskimi temelji v hermenevтики in fenomenologiji.

³ Arnold-Sinemus 1973 ima posebna poglavja o hermenevтики (P. Rusterholz: *Hermeneutik*, 89-105) in o interpretaciji (P. Rusterholz: *Verfahrensweisen der Interpretation*, 341-357). – Brackert-Stückrath 1981 ima posebno poglavje o hermenevтики (U. Japp: *Hermeneutik*, 451-463), poleg tega obravnava delovanje oz. učinek literature, recepcijsko estetiko in interpretacijo še v vrsti drugih poglavij. – Hernadi 1981 ima posebno poglavje o hermenevтики. – Kibédi Varga 1981 obravnava hermenevtično v sumaričnem pregledu metod in disciplin literarne teorije, poleg tega vključuje hermenevtično problematiko v obsežno poglavje o recepciji in interpretaciji. – Harth-Gebhardt 1982 ima poglavje, ki je izrazito hermenevtično-teoretično (M. Frank: *Textauslegung*, 123-160). – Škreb-Stamač 1983³ v poglavju o interpretaciji (Z. Škreb, 629-642) upošteva poleg imanentne tudi strukturalistično interpretacijo, a ne tematizira hermenevтике; samo dotikata se je poglavji o smereh literarne vede in o literarni zgodovini. – Angenot (idr.) 1989 se dotika hermenevтиčne problematike v poglavjih o epistemoloških temeljih in o recepciji, obravnava jo v poglavju o interpretaciji.

⁴ Med prvimi jo izrecno obravnava J. Hauff (*Hermeneutik*. V: J. Hauff idr.: *Methodendiskussion. Arbeitsbuch zur Literaturwissenschaft*, Frankfurt, 1971, 1972², 2, 1-81), med novejšimi npr. M. Geier (*Methoden der Sprach- und Literaturwissenschaft*, München 1983). – M. Maren-Grisebach (*Methoden der Literaturwissenschaft*, München 1970; predelana in razširjena izdaja 1972⁶) je ne upošteva kot samostojno enoto, prav tako ne Žmegač 1971 (*Methoden der Literaturwissenschaft. Eine Dokumentation*, ur. V. Žmegač, Frankfurt 1971, 1972²) in Žmegač-Škreb (*Zur Kritik literaturwissenschaftlicher Methodologie*, ur. V. Žmegač in Z. Škreb, Frankfurt 1973).

⁵ Tako npr. L. Pollmann (*Literaturwissenschaft und Methode*, Frankfurt 1971, 1973²), J. Strelka (*Methodologie der Literaturwissenschaft*, Tübingen 1978). – Zbornik urednikov M. Delcroixa in F. Hallyna (*Méthodes du texte. Introduction aux études littéraires*, Paris, Louvain-la-Neuve 1987, 1990²) združuje v poglavju *La lecture* oddelke o hermenevтиki in dekonstrukciji, o recepcijskih teorijah in o semiologiji branja. Arnold-Sinemus (gl. str. 60 in op. 3) obravnava hermenevтиko in estetiko kot temelje razumevanja teksta, interpretacijo pa uvršča med metode tekstne analize.

⁶ "Mein eigentlicher Anspruch aber war und ist ein philosophischer: Nicht, was wir tun, nicht, was wir tun sollten, sondern was über unser Wollen und Tun hinaus mit uns geschieht, steht in Frage." H.-G. Gadamer: *Wahrheit und Methode*, Tübingen 1975⁴, Vorwort, str. XVI.